

jo govorom slediti. — Zapisnikov se v spornih razpravah ne napravlja v slovenskem jeziku«. In še: »Teh načel se drži deželno sodišče že leta in leta«. ³⁶

14. januarja 1908 so ustrezne sodne oblasti (»c.k. državno sodišče«) obravnavale pritožbo koroške občine Sele, nanašajočo se na diskriminacijsko ravnanje koroškega deželnega odbora, ki je zavrnil slovensko vlogo te občine; tej je bil priložen nemški prevod (šlo je za vlogo s proračunom te občine za leto 1908). Poročilo pravi, da je sodišče ugotovilo, da je deželni odbor s tem kršil načelo enakopravnosti slovenskega jezika v uradih, zajamčeno s členom 19 decembrske ustave iz leta 1867. V obrazložitvi tega sklepa moramo slediti prizadevanju Sel in Selanov, da bi dosegli enakopravnost slovenskega jezika v dopisovanju z oblastmi od leta 1906 dalje. V dokaznem postopku je sodišče tudi ugotovilo, da ni dokaza, ki bi kazal, da slovenščina na Koroškem ni običajni jezik ter pri tem kazalo na razvejeno kulturno in siceršnje življenje slovenske koroške skupnosti. Poudarilo je tudi, da so slovenske občine upravičene pošiljati tako deželnemu odboru, kot njegovim »pomožnim« uradom slovenske vloge ter priloge, ki so jih ti uradi dolžni sprejemati in reševati. Poudarilo je tudi, da dejstvo, da je deželni odbor razglasil nemščino za svoj poslovni jezik, ne more kratiti ustavno zagotovljene pravice selške občine. ³⁷

In še en glas o jezikovni praksi na Koroškem. Iz Slovenskega pravnikarja leta 1914 ³⁸ izvemo, da je koroška deželna vlada 24. maja 1913 odbila ugovor dveh slovenskih volivcev iz Slovenjega Plajberka, nanašajoč se na tamkajšnje občinske volitve. Šlo je za vlogo, ki je bila med drugim usmerjena proti ravnanju vladnega komisarja, ki je izdal razglase, namenjene tamkajšnjim volitvam, le v nemškem jeziku, medtem ko so bili do tega časa volivni razglasi dvojezični. Pritožba se je sklicevala tudi na razsodbo državnega sodišča z dne 14. januarja 1908 o slovenščini kot na Koroškem običajnem deželnem jeziku. V ugovoru na pritožbo je koroška deželna vlada zagotavljala, da so v slovenjeplajbrški občini do tega časa uradovali vča-

sih nemško, včasih slovensko, vendar pa je pri tem prevladovala nemščina. Ob vsem ostalem je po trditvi deželne vlade tamkajšnji župan uveljavil nemščino kot občinski uradni jezik.

15. oktobra 1913 je sledila razsodba državnega sodišča, ki je ugodila pritožbi ter opozorila, da je bilo postopanje komisarja v nasprotju z že omenjenim členom decembrske ustave. Utemeljitev razsodbe je poudarila, da je nesporno, »da je v vojvodini Koroške ne le nemščina, nego tudi slovenščina v deželi naveden jezik. Brez dvoma nima (člen 19 decembrske ustave) ... — nadaljuje razsodba —, nego za vse javne, posebno pa še občinske urade, ter je dolžnost državne oblasti, da v svojem delokrogu tudi nasproti tem uradom skrbi, da se varuje jezikovna enakopravnost«. Iz sodbe še izvemo, da se je koroška deželna vlada zagovarjala s trditvijo, da veljavni občinski red ničesar ne določa o jeziku, v katerem na bi bili izdani volivni razglasi. ³⁹

OPOMBE

1. Alfred Fischel, Das österreichische Sprachenrecht, Brünn 1910², LXVIII. — 2. Prav tam, CI—CIII. — 3. Slovenski pravnik (SP), 1870, 91—92. — 4. SP, 1870, 102—104. — 5. SP, 1972, 1—3. — 6. SP, 1882, 211—218. — 7. SP, 15. 12. 1982. — 8. Prav tam. Opozorilo je bilo izdano na podlagi ukaza pravosodnega ministrstva z dne 15. marca 1862. — 9. Prim. SP, 1882, 24—25. — 10. SP, 1881, 97—101. — 11. SP, 1883, 145—149. — 12. SP, 1888, 63—65. — 13. SP, 1888, 350—351. — 14. SP, 1889, 103—104. — 15. SP, 1888, 172—175. — 16. SP, 1889, 237 sl. — 17. SP, 1889, 238—239. — 18. SP, 1889, 330 sl. — 19. SP, 1892, 146—149. — 20. SP, 1892, 307—312. — 21. SP, 1892, 323—329. — 22. SP, 1895. — 23. SP, 1898, 182—187. — 24. SP, 1898, 205—206. — 25. SP, 1898, 189—219. — 26. SP, 1898, 245—246. — 27. Prav tam, 310 sl. — 28. SP, 1899, 317—318. — 29. Prim. SP, 1899, 22—29. 30. SP, 1902, 248—255. 31. SP, 1904, 62—64. — 32. SP, 1903, 139 sl. — 33. SP, 1903, 353—360. — 34. SP, 1900, 62—63. — 35. SP, 1901, 223—224. — 36. SP, 1907, 87. — 37. SP, 1908, 245—255. — 38. SP, 1914, 114—116.

PROSTITUCIJA V LJUBLJANI OB KONCU PREJŠNJEGA STOLETJA

MARJANA KAVČIČ

Damjan Ovsec v svoji knjigi Oris družabnega življenja v Ljubljani poroča, da sta bili ob prelomu stoletja v Ljubljani dve javni hiši. Nahajali sta se v Zvonarski ulici 11 in Zvonarski ulici 13. Začetki javne hiše pa so zaviti v meglo, kajti dokumentov, ki bi nam povedali točen datum njene ustanovitve ni.

Hiši sta bili zelo verjetno odprti pred letom 1898: tega leta je bilo namreč izdano navodilo za službo

mestne policijske straže ljubljanske. V tem navodilu je bilo določeno, kako mora npravstvena policijska služba postopati s prostitutkami (takimi, ki jih sreča na cesti, in takimi, ki delajo v javnih hišah).

Točnega datuma ustanovitve obeh hiš torej ni. Iz popisa prebivalstva lahko ugotovimo, da je bil bordel odprt enkrat med leti 1890 in 1900. Popis iz leta 1890 nam kaže, da sta lastnika hiše na Zvonarski 13 Ivan

Bezil, mizar, in Anton Drešček, ki je imel v tej hiši trgovino z lepilom in gostilno. (Hiša je bila zgrajena pred letom 1860). Hiša v Zvonarski 11 pa je bila zgrajena med letom 1890—1900. Popis prebivalstva leta 1900. pa kaže, da je lastnica hiše v Zvonarski 11 Matilda Löwy. Pri njej je to leto stanovalo osem deklet, katerih poklic je bil označen kot javno dekle.

Delovno mesto so v tej hiši našle:

ime in priimek	leto	kraj rojstva	poklic
Maria S.	1881	Sobolič, Madžarska	javno dekle
Julia H.	1877	Bal, Madžarska	javno dekle
Maria Sch.	1879	Budimpešta, Madžarska	javno dekle
Elizabet S.	1886	Wilzburg, Madžarska	javno dekle
Kölier K.	1881	Wilzburg, Madžarska	javno dekle
Sofija C.	1882	Natsambat, Madžarska	javno dekle
Elizabet L.	1878	St. Nikolai, Madžarska	javno dekle
Mara E.	1880	Hišfalva	javno dekle

Koliko prostitutk in od kod so le-te bile, za hišo v Zvonarski 11 ne moremo ugotoviti. V popisu prebivalstva za leto 1900 podatki o tej hiši niso ohranjeni.

Naslednji popis prebivalstva (31. 12. 1910) nam pove, da je lastnica obeh hiš, Matilda Löwy, hišo oddala v upravljanje Alojziju Kališu.

V hiši v Zvonarski 11 so bile ob popisu zaposlene tri, v hiši v Zvonarski 13 pa šest prostitutk.

— Zvonarska ulica 11

ime in priimek	leto	kraj rojstva	poklic
Ivana I.	1882	Reka, Istra	javno dekle, ki govori italijansko
Terezija S.	1882	Radgona, Štajerska	javno dekle, ki govori nemško
Elizabeta U.	1882	Madžarska	javno dekle, ki govori nemško

— Zvonarska ulica 13

ime in priimek	leto	kraj rojstva	poklic
Terezija J.	1876	Češka	javno dekle, ki govori nemško
Terezija Sch.	1879	Bamberg	javno dekle, ki govori nemško — ločena
Neža H.	1886	Ptuj	javno dekle, ki govori slovensko
Roza H.	1881	Kutina	javno dekle, ki govori hrvaško
Standegh K.	1871	Radgona	javno dekle, ki govori nemško — vdova
Alojzija G.	1886	Celovec	javno dekle, ki govori nemško

Ohranil se je tudi seznam prostitutk, ki so delovale v teh dveh hišah v marcu leta 1913. Poleg imena in priimka, je v tem seznamu navedeno tudi to, kdo je prostitutkam izdal poselsko knjižico, se pravi dovo-

ljenje, da se lahko ukvarjajo z *najstarejšo obrtjo*¹.

1. A. Marija, dovolilnico ima izdano po županstvu z dne 30. 12. 1910.
2. D. Zofija, poselsko knjižico je izdal magistrat na Dunaju dne 10. 8. 1895.
3. G. Leopoldina, poselsko knjižico je izdal okrajni komisariat Josefdort 11. 5. 1901.
4. H. Terezija, ima samo krstni list. 14. 3. 1913 je odšla v bolnico.
5. H. Elizabeta, ima delavsko knjižico, izdano pri občini Karbbard dne 9. 7. 1906.
6. J. Elizabeta, dovolilnico ima izdano po županstvu v Gradcu z dne 16. 4. 1909.
7. L. Marija, še nima dokumentov.
8. M. Alojzija, poselsko knjižico je izdal policijski komisariat v Marierkiefu dne 12. 7. 1903.
9. R. Štefania, delavsko knjižico je izdal mestni svet v Gradcu dne 16. 8. 1909.
10. R. Marta, poselska knjižica izdana na Kotorski občini dne 8. 10. 1906.
11. S. Agneza, delavska knjižica je odposlana na zahtevo okrajnega glavarstva v Konjicah, pod št. 1739/13.
12. Š. Ana, delavska knjižica izdana v II. okraju Olnmajske občine dne 30. 4. 1900.
13. Š. Rozina, poselsko knjižico ima izdano na Dunaju.
14. Sch. Kristina, delovno knjižico ima izdano pri mestnem svetu v Gradcu dne 11. 9. 1908.
15. W. Franciška, poselsko knjižico ima izdano na občini v Warldkirfanu dne 12. 11. 1897.«

Prav tako, kot ni bilo moč ugotoviti, od kdaj sta bila bordela odprta, tudi ne moremo točno reči, kdaj so jih zaprli. Menda sta nehala delovati nekoč med prvo svetovno vojno.² Ob prvem povojnem popisu leta 1921 izvemo, da je bil lastnik obeh hiš Ljudevit Vencajz in da sta bili obe hiši sekvestrirani (v hiši ne sme biti več nobene obrti). Prostitucija s tem seveda ni zamrla. Odvijala se je pač po gostilnah, ulicah, parkih in temnih vežah.

Največ podatkov iz življenja javnih hiš in prostitucije v Ljubljani nasploh, je ohranjenih za prvo desetletje našega stoletja. Leta 1904 je Maria Löwy najbrž svoji dve hiši oddala v upravljanje. Mestni magistrat je imel kar dosti dela, da je med vsemi, ki so želeli odpreti bordel na Zvonarski 11 in 13, izbral pravega. Zanimivo je, da so na mestni svet prihajale prošnje ljudi, ki niso bili Slovenci. Na mestni magistrat je 6. 7. 1904 prišla prošnja Adolfa Bricha in njegove žene, ki sta stanovala v Odenburgu. V prošnji sta poudarila, da v kraju bivanja nimata bordela in da zato lepo prosita Mestni magistrat, da jima dovoli odpreti bordel v Zvonarski ulici 13 in 11. Podobno prošnjo je na Mestni magistrat 9. 12. 1904 poslala tudi Sofija Beropam.³

Mestni očetje so se odločili, da bodo dovoljenje za bordel dali edinemu *pogumnemu* Slovencu, ki ga mnenje javnosti ni kaj dosti skrbelo. Ta *vrtli* Slovenec je bil Alojzij Kališ, vdovec iz Kamnika. Še preden je

Alojzij Kališ dobil dovoljenje, se je mestni svet pozanimal v Celovcu, Mariboru, Gradcu, na Reki in Hamburgu, kako je tam urejena prostitucija in s kakšnimi sredstvi tamkajšnji občinski možje zatirajo neprimerno izkoriščanje prostitutk po lastniku bordela. Zanimalo jih je, kako je rešeno vprašanje hrane in stanovanja prostitutk in v kakšni meri lastnikom bordelov dovoljujejo, da kupujejo razne potrebščine za prostitutke. Skratka, mestni svet je želel vedeti, s kakšnimi sredstvi lahko nadzorujejo lastnika bordela, da ta na račun najstarejše obrti ne bi preveč obogatel.⁴

Na podlagi predlogov, ki so jih dobili z Maribora, Celovca in drugih mest, so izdelali navodila, s katerimi so nadzorovali prostitucijo v Ljubljani.⁵

1. Za javne ženske ali nečistnice so imeli vse tiste ženske, ki so s svojim telesom opravljale *nečisto* obrt.

2. Vsaka javna ženska se je morala osebno oglasiti pri policijskem oddelku mestnega magistrata. Tam so jo vpisali v posebno knjigo, tako imenovani glavni zapisnik. V tem zapisniku pa je morala biti navedena zaporedna številka prostitutke, razred, krstno in družinsko ime, starost, stan, rojstni in domovinski kraj, stanovanje in pa zakaj se je odločila za prostitucijo. Če so ugotovili, da je ženska poročena ali mladoletna, še nepokvarjena ali neizkušena, je bilo o tem treba obvestiti starše oziroma moža. Dokler so ugotavljali, kakšnega izvora je bodoča prostitutka, so ji morali priskrbeti tudi ustrezno stanovanje.

3. Vsako dekle, za katero, se je vedelo, da je javna ženska, a ni bila vpisana v glavni zapisnik, so poklicali na mestni urad. Če se je izkazalo, da je ženska res prostitutka, se je morala takoj vknjižiti.

4. Preden so ženske vpisali v zapisnik, jo je moral pregledati zdravnik (včasih so pregledovali tudi siloma). Po pregledu so ji izročili spričevalo z zdravniškim mnenjem. Če je bila ženska spolno bolna, jo je policijski oddelek takoj poslal v deželno bolnišnico.

6. Zdravnik je priznani in vknjiženi ženski izročil še zdravniško knjižico. Ta knjižica je poleg dneva vknjižbe, zaporedne številke in v drugi točki navedenih določenih vprašanj, vsebovala še opis osebe in pa tudi fotografijo. Knjižica je morala imeti tudi rubriko za vpisovanje zdravniških preiskav.

6. Vsaka javna ženska je morala imeti zdravstveno knjižico vedno pri sebi. Pokazati jo je morala tako svojim strankam, kot tudi varstvenim organom, če so to zahtevali. Zdravstvene knjižice prostitutka ni smela posoditi svojim neregistriranim »kolegicam«. V primeru pa, da je knjižico izgubila, je to morala nemudoma javiti policijskemu uradu.

7. Javno žensko so izpisali iz knjige, če je umrla, hirala, bila izgnana, če je spremenila bivališče in če se je odpovedala prostituciji; to le v primeru, če je verodostojno dokazala, da se drugače preživlja in da več kot dva meseca ni bila kaznovana. Tudi v tem obdobju je morala biti ženska vsaj enkrat na mesec zdravniško preiskana.

8. Če se je javna ženska nameravala preseliti, je to morala povedati na policijskem oddelku. Prosit ji

morala za dovoljenje za novo stanovanje. Spremembo stanovanja je bilo treba zapisati v glavni zapisnik in v zdravstveno knjižico. S spremembo stanovanja pa je moral biti seznanjen tudi policijski zdravnik.

9. Javna ženska, ki ni bila registrirana v Ljubljani, se je smela v Ljubljani s prostitucijo ukvarjati le eno leto. Po poteku tega obdobja je morala po 1. členu postave z dne 27. 7. 1871 str. 88 Ljubljano zapustiti, sicer je bila izgnana. Ko je poteklo pol leta od izгона, se je ženska zopet lahko vrnila v Ljubljano, a le za dva meseca. Če pa je prekoračila ta termin, se ji je za vselej prepovedalo ukvarjanje z najstarejšo obrtjo v Ljubljani.

Mestni očetje so sestavili tudi načrt, s katerim so hoteli kar najbolj zmanjšati dohodek lastniku bordela. Določili so še strogo nadzorovanje (stalna prisotnost npravstvene policije, sprotno plačevanje električne in plinske razsvetljave, tedenski pregled *obrtiške* knjige).

23. 2. 1905 je bil na mestnem magistratu sestavljen zapisnik, s katerim se je prostitutkam dovolilo, da stanujejo v Zvonarski ulici številka 11 in 13. Zapisnik nam pove, da je bila hiša v Zvonarski 11 boljša, kot pa hiša v Zvonarski 13. Pa tudi vse sobe v hiši niso bile enako kvalitetne. Boljše stranke so si očitno lahko privoščile *boljše* prostitutke v lepih sobah.

Mestni očetje so A. Kališu postavili kar trde pogoje, ki jih je moral dosledno spoštovati, če je hotel odpreti bordel.⁶

1. Prostitutke so obravnavali kot v hiši stanujoče stranke, ki se jim mora stanovanje pravočasno odpovedati. In sicer je odpovedni rok znašal štiriindvajset ur.

2. Sobe, ki so se oddajale v najem, so se delile po kakovosti v tri vrste; najboljše se imenujejo sobe prve vrste, srednje so bile sobe druge vrste, preprostejše pa so bile sobe tretje vrste:

a) sobe prve vrste na številki 11 je Kališ lahko oddajal za najemnino, ki na dan ni smela znašati več kot tri krone,

najmnina za sobe prve vrste v hiši številka 13 pa ni smela znašati več kot dve kroni in petdeset vinarjev.

b) za sobe druge vrste je dnevna najmnina smela znašati (v obeh hišah) največ dve kroni na dan.

c) za sobe tretje vrste pa dnevna najmnina v hiši številka 11 ni smela presežati krone in petdeset vinarjev, v hiši številka 13 pa 1,40 krone.

Katere sobe so spadale v prvo, drugo ali tretjo vrsto, je skupno določil mestni magistrat in pa lastnik hiše. Na vsakih vratih je morala biti oznaka, katere vrste je soba in pa ime in priimek prostitutke.

3. Vse druge *potrebščine* si je vsaka prostitutka lahko oskrbela, od koder je hotela.

4. Mestni svet je dovolil, da so prostitutke nekateri stvari pod določenimi pogoji dobivale tudi od Alojzija Kališa posteljno perilo, električno oziroma plinsko razsvetljavo, kurjavo, postrežbo in hrano.

a) za posteljno perilo je Kališ smel dnevno zahtevati 30 vinarjev,

- b) za električno razsvetljavo, če je bila v sobi ena žarnica za deset sveč, 40 vinarjev, za plinsko razsvetljavo pa je smel zaračunati 30 vinarjev.
- c) za kurjavo, toda le v času, ko se je v sobi res kurilo, pa 80 vinarjev na dan.
- d) za postrežbo, to je za sobarico, upraviteljico, hišnika, je smel dnevno zaračunati 60 vinarjev.
- e) hrana je morala biti dobra in izdatna, na dan so prostitutke plačale zanjo štiri krone 10 vinarjev, če je vsebovala
- zjutraj: belo kavo z enim kosom kruha,
- opoldne: juho, meso z dvema prikuhama, poleg tega pa je morala biti na jedilni mizi dvakrat tedensko pečenka, trikrat pa še močnata jed,
- zvečer: mesna jed z eno prikuho.

5. Poleg tega je Kališ lahko od vsake prostitutke dnevno zahteval po deset vinarjev za uporabo vodovoda, in pa trideset vinarjev za policijskega stražnika.

6. Za točno plačevanje luči, vode in za stražnika (dve kroni na noč od prostitutke) je bil nasproti mestni občini odgovoren le Alojzij Kališ.

7. Kališ je bil dolžan paziti tudi na to, da je vladala v obeh hišah kar največja snaga, pokoriti pa se je moral tudi vsem zahtevam policijskega zdravnika in magistrata.

Če se je katera od prostitutk upirala zahtevam Kališa ali pa, da je kljub zdravnikovi prepovedi še naprej sprejemala stranke, je moral to Kališ v roku treh ur javiti mestnemu magistratu.

8. V javnih hišah nihče ni smel prodajati alkoholnih pijač niti ne tobaknih izdelkov. Prostitutke, ki so si zaželele vina ali piva ali cigaret, so smele te stvari kupovati zunaj hiše. Za kakršno koli prodajanje pijače ali tobaka pa je bila določena stroga kazen: izgon iz hiše.

9. Da bi bile stanujoče stranke obveščene o pravicah in dolžnostih nasproti hišnemu gospodarju, je moral Kališ napraviti tiskane tablice na trdnem papirju.

10. Vsaka tablica je morala imeti magistratni uradni pečat. Če pa je tablico kdo odstranil, ali če je bila nečitljiva, je moral Kališ takoj napraviti novo.

11. Vsako popravljanje številčnih nastavkov z namenom koga oškodovati, je bilo kaznivo.

12. Kališu, njegovim rodbinskim članom in uslužbencem je bilo strogo prepovedano, da bi prostitutkam posojali denar.

Iz zgoraj navedenih pravil lahko vidimo, da je mestni svet strogo določil pravila poslovanja in se jih je tudi dosledno držal. O tem se je Alojzij Kališ kaj kmalu lahko prepričal. Ohranjeno je pismo, ki ga je Kališ 2. 9. 1905 poslal na mestni svet. V njem pravi, da je hišo kupil od Matilde Löwy in jo potem oddajal v podnajem prostitutkam. S 1. 8. 1905 pa so prostitutke morale zapustiti stanovanje, ker je 21. 6. 1905 za svoj god v javni hiši pogostil gostujočo policijsko stražo. Kališ se je pritožil nad tako hudo kaznijo in prosil mestni svet, da mu zopet dovoli odpreti bordel.⁶ Očitno je bila prostitucija tudi za lastnika bor-

dela kar dober posel, kajti ob zaprtju bordela zaradi prej omenjenega *prekrška* so na mestni svet zopet začele prihajati prošnje za podelitev pravice do odprtja bordela v Zvonarski ulici (tako prošnja sta na primer 6. 9. 1905 poslala zakonca Ferdinand in Jožefina Vovaner iz Gradca).⁷ No, mestni svet je vendarle odpustil Kališu in njegova prošnja je bila 23. 10. 1905 ugodno rešena.⁸

ŽIVLJENJE PROSTITUTK V JAVNI HIŠI

Ob prihodu v hišo so prostitutke morale napraviti tako imenovani *zabeležni vpisnik*. V njem so bili naslednji podatki⁹:

ime in priimek prostitutke, datum, kraj in občina rojstva, vera, stan, velikost prostitutke, oblika obraza, barva las in oči, posebna znamenja, dan zglasitve in dan odhoda ter navedba, zakaj se ukvarja s prostitucijo.

Prostitutke pa so morale upoštevati hišni red, ki je določal¹⁰

- da je vsaka prostitutka morala biti doma ob 21. uri,
- vsem strankam kakor tudi drugim obiskovalcem je bilo prepovedano zadrževanje v veži in po hodnikih. Vstop v hišo pa je bil dovoljen le odraslim osebam,
- prepovedani so bili tudi prepiri med prostitutkami. V primeru kaljenja miru so prostitutko kratko malo izgnali iz hiše. Ravno tako nemirov niso smeli povzročati obiskovalci. Le-ti so se morali pokoriti zahtevam hišnika, če pa so omalovaževali njegove zahteve, jih je lahko izročil oblastem,
- vsaka stranka je morala skrbeti za snago stanovanja. Posebej čista je morala biti postelja in posteljina. Stranka pa je tudi sama odgovarjala za vsako poškodbo oprave,
- umazane vode in milnice stranke niso smele zlivati v lijake,
- v sobah je bilo strogo prepovedano prati perilo. Tla pa je bilo treba prepojit z voskom in jih večkrat prelikati,
- kopalnico v hiši so lahko uporabljale, vendar so to morale vnaprej povedati. Posebej pa so morale plačati za uporabo kuriva. Po uporabi kopalnice pa so morale preveriti, če so vodne pipe zaprte,
- vsaka prostitutka je morala ob vstopu v hišo plačati najemnino za dva dni naprej. Oddati pa je morala tudi dve fotografiji. (Ena je bila potem razstavljena v izložbeni omari v veži. Pod fotografijo sta bila tudi ime in priimek prostitutke. Drugo pa je imel hišni gospodar).
- Vsako poškodbo plinske ali električne razsvetljave je prostitutka morala sama plačati.
- Prostitutke so se lahko prosto sprehajale po vrtu, niso pa smele sloneti na oknih in gledati na ulico, kakor tudi niso smele imeti ponoči odprtih oken.
- Odpovedni rok je bil en dan, stanarina pa se je plačevala dnevno, in sicer zvečer.

Štev. 366-418-443

Razred: _____

Zabiležni vpisnik

prostitovane

Szep Roza „Szabola“

rojene dne 9/12-1885 v Szombathely
 v občini Vas
 v okraju Szombathely
 pristojne v občino Vas
 v okraju 4

Vera Kat
 Stan st.m.
 Velikost srednje (log majhna)
 Obraz dolgačija
 Lasje temno rjave
 Oči rjave
 Posebna znamenja _____

Iz »zabiležnega vpisnika« ljubljanskega mestnega magistrata 1909—1911

- Ko so prostitutke čakale na goste, so morale biti v isti sobi, to pa zato, da so bile stopnice in hodniki vedno prosti.
- Hišni red je tudi določal, da nobena od prostitutk ni smela biti prikrajšana glede števila gostov. Zato so jih sprejemale lepo po vrstnem redu. Vrstni red pa so začeli šteti od 19. ure naprej.
- Ko je prišel gost, ga je sprejela dama, ki je bila po vrstnem redu prva. Imenovana se je *dama inšpekcije*. Če gostu ta dama ni bila všeč, ga je morala odpeljati v čakalno sobo, kjer so čakale vse ostale *dame*. In tam si je gost lahko izbral zanj najlepšo prostitutko.
- Kot vsi bordeli je tudi ljubljanski imel stalne obiskovalce, ki so si po navadi želeli obiskovati vedno eno in isto *damo*. Taki obiskovalci so inšpekcijski dami povedati ime in priimek zelene dame, ta jo je potem morala poklicati in v nobenem primeru ni smela zatajiti njene navzočnosti.

Alojzij Kališ je za prostitutke kar dobro skrbel. V hiši jim je zgradil kuhinjo, tako da so lahko jedle doma. Dokler še ni bilo kuhinje, so se prostitutke večinoma hranile v gostilni Pri Sodcu. Vendar jim to ni bilo najbolj všeč. Sosedje so jih menda zelo grdo gledali, če so se pri belem dnevu pojavile na cesti pa tudi v gostilni so bile tarče sovražnih pogledov in besed drugih gostov. Vendar pa jesti v hiši ni bilo obvezno, lahko so se hranile še naprej po gostilnah. (Tak primer je bila Amalija D., njej je hrano plačeval neki *imeniten* gospod v gostilni Pri novem svetu.)¹⁰

Prostitutke, ki so se hranile v hiši, so bile s hrano menda zelo zadovoljne. Izjavljale so, da bi bile zelo nesrečne, če bi se še naprej morale hraniti v gostilnah. Kajti ene so ponavadi spale do dvanajstih in jim je bilo v veliko nadlogo, če so se morale vsak dan opoldne obleči.

Tudi s tem, da bi jim hrano nosili iz gostilne na dom, se niso strinjale. To je namreč prinašalo kopico

problemov: težko je bilo najti človeka, ki bi bil pripravljen vsak dan prostitutkam nositi hrano, jed bi se med potjo shladila, in prostitutke prislužen denar ni so rade spustile iz rok, saj jim je problem predstavljal tudi napitnina, ki bi jo morale dati tistemu, ki bi jim prinašal hrano.¹¹

Kališ je (kljub prepovedi) tudi za pijačo dobro poskrbel. Prodajal je pivo po 26 vinarjev, za četrt litra vina pa je bilo treba odšteti 24 vinarjev. Prostitutke so večinoma pile pivo, ki so ga kupile pri njem, če pa so si želele vina, so ga rajši naročile v gostilni.

BOJ PROTI PROSTITUCIJI

Spodobni meščani in meščanke pa z javno hišo v Ljubljani seveda niso bili zadovoljni. Hoteli so nagajati Kališu. Tako je nekdo poslal v začetku leta 1905 pritožbo, da Kališ denarno izkorišča prostitutke. Komisija se je 3. 2. 1905 odpravila v bordel in tam posamično zaslišala vseh petnajst prostitutk (Julijano M., Marijo G., Alojzijo V., Zofijo Z., Amalijo D., Marijo S., Ando W., Marijo V., Ano W., Ano Ž., Heleno S., Ano H., Josefino R., Moniko B., Marijo G). Prostitutke so izjavile, da so s cenami v hiši zadovoljne, kljub temu da plačujejo več, kot so plačevale pri gospe Löwy. Trdile so, da so bile prej mnogo bolj izkoriščane. Gospa Löwy jim je stalno preveč zaračunavala, poleg tega pa jim je odvzela tudi *nogavičino* (napitnina, ki jo obiskovalec da čez določeno vsoto in bi morala biti last prostitutke). Gospa Löwy jim je menda preiskala vsak kotiček, vsako obleko, tako da so potem prostitutke denar skrivale med drva v drvarnici. Gospod Kališ pa je bil s prostitutkami dober, ni jim pobiral denarja, zato so ga nekaj lahko celo pr hranile.¹²

Še bolj pa so se nad javno hišo zgražali starši, katerih otroci so hodili v bližnjo šolo. Menili so namreč, da bližina take *ustanove* kvarno vpliva na vzgojo njihovih otrok in lahko povzroči pohujšanje malih bitij. Na vse te probleme je škof Jeglič opozarjal župana Hribarja in skušal doseči, da bi se javna hiša zaprla. Hribar je poslal Jegliču pismo, v katerem mu odgovarja na pritožbe. V pismu pravi, da si je okolico hiše sam ogledal in se prepričal, da ni resnično, da bi se iz nove šole moglo videti v hišo ali celo opazovati, kaj se v vrtu ali hiši dogaja. Tudi iz ulice tik pred hišo se ne da opaziti ničesar, kar bi pohujšalo mladino. Toda za vsak primer je Hribar poskrbel za vse varnostne ukrepe, da na kakšen način le ne bi prišlo do pohujšanja, saj v pismu pravi: »... *naročil pa sem mestni policiji, da na primeren, neočividni način otroke, ki bi se hoteli zbirati ali postopati pod to hišo, od tega odvrne, ter sploh skuša doseči, da otroci ne prihajajo okoli Zvonarske ulice v šolo. Resnici na ljubo moram pa priznati, da tudi z ulice tik pred šolo ni videti ničesar, kar bi moglo povzročati kako pohujšanje.*« Hribar se je pri reševanju tega problema počutil nemočnega. Pravi namreč, da bi sam poskrbel, da bi se ta *nečist obrt* nehal vršiti, seveda če bi bili hiši mestna last. Ker

pa nimajo denarja, hiši ne morejo odkupiti. Hribarju se prostitucija zdi nujno zlo zoper katerega ne more nič storiti in jo po svoje celo podpira. Saj pravi: »*Stvari, ki so namreč na svetu in jih ne moremo spraviti s sveta. Če se mora tak nečedni obrt vršiti je bolje, da se to godi za zakljenjenimi vrati in gostilniškimi vrati, kakor pa po javnih cestah in nasadih.*«¹³

Kranjski deželani so obojali prostitucijo tudi preko časopisov in tako skušali doseči, da bi jo oblasti preprečile ali pa vsaj omilile. Tak apel sem našla v glasilu kmetske županske zveze, Občinski upravi »... *največ pohujšanja pa tudi zla povzročata spolna nernavnost, ne le po mestih — žalibog tudi na deželi, po vaseh se gnezdi ta nesreča, kar je najhujše pri tem — nikdo se ne zgane, da bi stavil meje pohujšanja. Duhovščina se trudi in prizadeva, stavi in uči, toda dalje ne more, ker nima zato moči in pravice ne. Ali naša županstva ne vedo, da je njihova sveta dolžnost tu poseči vmes? Iz lastne skušnje poznam osebno kraje in osebe na deželi, o katerih so mi pripovedovali to in ono, zlasti od onih žensk, katerih možje hodijo za kruhom po svetu, na Nemško, v Ameriko! — Pošte-no misleči župan! Tudi tu vas kliče dolžnost zakonov in postav, da posežete vmes! Pravico imate kaznovati ženske osebe, ki dajejo javno pohujšanje. Če pa ne dosežete ničesar s kaznimi, katere smete uporabljati z ozirom na določbe predpisov o npravstveni policiji in če se dotična oseba upira celo policijskim ukazom, treba jo je naznaniti kazenskemu sodišču, da ta stori nadaljnje korake ...*«¹⁴

Kaj več o tem, kako je javnost reagirala na javno hišo v Ljubljani, pa mi ni uspelo odkriti.

UREDITEV PROSTITUCIJE V LJUBLJANI

Tako kot drugod v Evropi je bila tudi pri nas prostitucija urejena s sistemom reglementacije. Prostitutke so po tem sistemu uradno registrirane in postavljene pod zdravstveni nadzor. Svojo obrt pa so lahko zakonito opravljale v javnih hišah ali privatno.

Vendar je bil ta sistem sprva dokaj slabo dodelan in nejasen, kajti nikjer ni bilo določeno, kdaj in kako lahko krajevna policijska oblast kaznuje prostitutko. Nejasnosti so bile odpravljene z zakonom, ki je izšel dne 24. 5. 1885. S petim členom tega zakona je bilo določeno, da lahko varnostna oblastva sama določijo pogoje, pod katerimi dovolijo *obrti* *nečistovanje*. Ta člen je tudi določal, da je bilo sodišče pri kaznovanju prostitutk kompetentno le tedaj, kadar so navzlic policijskemu kaznovanju nadaljevale s svojo obrtjo, ali če so delale, kadar so imele *sramno bolezen* ali pa *kadar so z očitno nečistostjo veliko pohujšanje delale in mladostne ljudi zapeljevale*.¹⁵

Vsaka javna ženska je morala biti dvakrat tedensko (torek, petek) zdravstveno preizkšana. Pri pregledu je vsaka dobila zdravstveno knjižico, s katero je lahko opravljala svojo obrt. Če je katera delala brez knjižice, so jo najprej zaprli za dva dni, če pa je isto počela tudi po prihodu iz zapora, so jo dali v prisilno delavnico ali pa izgnali iz mesta.

Javnim ženskam je bilo prepovedano stanovati v obljudenih ulicah, trgih ali blizu šol in uradov. Prepovedano pa je bilo tudi vabljenje moških bodisi z besedami, klici, znaki ali kretnjami, kakor tudi z namigljivim smehljanjem. Prostitutke tudi niso smele pohajati po cestah in promenadnih trgih, še zlasti ne po Mestnem trgu, po Zvezdi, po Prešernovi, Gledališki in Knafljevi ulici ter Dunajski, Tržaški in Franc Jožefa cesti. Prepovedano je bilo tudi sprehajanje sem ter tja, postajanje brez vsakega vzroka, sumljivo počasna hoja in oziranje, slonenje na oknih svojega ali tujega stanovanja, kolikor s tem vzbujajo pozornost *pasantov*, čezmerno razsvetljevanje sobe ponoči — okna so morala imeti zagrinjala, da se ni videlo v sobo. Prepovedano pa je bilo tudi postajanje pri večnih vratih, pa čeprav pri lastnih.

Kolikor je npravstveno policijska služba odkrila prostitutko, ki se ni držala pravil, so jo kaznovali ali z zaporom, prisilno delavnico ali pa z izgonom iz mesta. Kazen je bila odvisna od stopnje in števila prekrškov.¹⁶

POREKLO IN STAROST PROSTITUTK V LJUBLJANSKI JAVNI HIŠI

Iz seznamov prostitutk, ki so delale v javni hiši, lahko ugotovimo, da so bile to večinoma tujke; Nemke, Madžarke in nekaj Hrvatice. Vendar pa na osnovi priimkov sklepam, da je v bordelu našlo zaposlitev tudi nekaj Slovenk, čeprav po vsej verjetnosti niso bile iz bližnje okolice Ljubljane. (V bordelu je v letu 1910 delovala Neža H. iz Ptuja, ki je govorila slovensko, leta 1905 pa so tu delale Amalija D., Ana Ž., Marija G. Od kod so prišla ta dekleta in kakšen je njihov pogovorni jezik, žal ne vem, toda priimki so očitno slovenski in zato se ne strinjam z mnenjem, da so v bordelu delale izključno tujke).

Presenetljiv podatek dobimo, če primerjamo starostno strukturo zaposlenih prostitutk ob popisu leta 1900 in 1910. Prostitutke iz leta 1900 so bile v povprečju kar za 12,5 let mlajše od tistih iz leta 1910. Najmlajša prostitutka v letu 1900 je bila komaj štirinajstletna Madžarka Elizabet S., najstarejša pa je štela trindvajset let. V letu 1910 pa je bila najmlajša prostitutka stara že 24 let, najstarejša Kreih S. pa je štela že devetindeset let. Dekleta so se s prostitucijo lahko začela ukvarjati, ko so postale polnoletne, zgornja starostna meja pa ni bila določena. Ženske so se s prostitucijo najbrž ukvarjale veliko časa, dokler so bile še zanimive za moške.

ULIČNA PROSTITUCIJA

Poleg prostitucije v javni hiši pa je obstajala tudi pocestna — nekaserirana prostitucija. Delovno mesto pocestnic so bile mračne veže, samotne ulice, parki, grmovja »... skratka mesta, kjer je bilo manj verjetnosti, da bi jih opazilo budno oko npravstvene policije. Da je ta oblika prostitucije v Ljubljani dobro cve-

tela, nam pričajo številni policijski zapiski o aretaciji 'vlačug'«. ¹⁷

Toda kazni, ki so si jih prislužile, po navadi niso kaj dosti pomagale. Ko so prišle iz zapora, so zopet odšle na delo na ulico, kot npr. Julijana G., ki je bila zaradi *nočnega vlačanja* zaprta najmanj 9-krat. Policiji je ob deveti aretaciji očitno prekipelo in so jo za dve leti izgnali iz ljubljanske občine.

Ena izmed zloglasnih ljubljanskih pocestnic je bila Frančiška K., rojena leta 1886. Sprva je delovala v Ljubljani, od tod je odšla v Trst. Iz Trsta pa so jo zaradi *javnega vlačanja* poslali nazaj v rojstno občino Ljubljano. Tu je po ulicah še naprej iskala moške. Leta 1905 jo je aretiral stražnik ravno v trenutku, ko se je s trgovskim knjigovodjem Primožem U. pogajala glede cene, za katero se mu bo vdala. Ker ni imela poselske knjižice (se pravi dovoljenja za to obrt), je bila poslana v prisilno delavnico.¹⁶

Če smo prej ugotovili, da so v javni hiši delovale v glavnem samo tujke, pa ob pregledu policijskih zapisnikov ugotovimo, da so na ulicah delovale večinoma Slovenke (npr. Kristina M. — Ljubljancanka, Julijana G. — Loški potok, Julijana L. — Logatec, Julijana B. — Litija, Ana T. — Retje itd.).¹⁸ Vzrok, zakaj so Slovenke rajši odhajale na cesto, kot pa delale v javni hiši, mogoče lahko pripisemo njihovem *bolj sramežljivemu* značaju. Kajti če so delale na cesti in to brez poselske knjižice, je njihova obrt ostala javnosti nekoliko bolj prikrita; če pa so delale v javni hiši, so jih v javnosti bolje poznali in so bile zato na vsakem koraku tarče posmeha in zaničevanja.

PROSTITUCIJA IN SPOLNE BOLEZNI

Tako, kot drugod po Evropi, je bil tudi pri nas odpor proti prostituciji vsaj delno povezan s strahom pred *veneričnimi obolenji*. Dejstvo je, da so v Evropi resno poskusili zatreti prostitucijo prav tedaj, ko je izbruhnila epidemija sifilisa. Nekateri strokovnjaki trdijo, da stari svet ni poznal sifilisa in da so ga v Evropo zanesli Kolumbovi mornarji, ko so se vrnil v Španijo. Sprva so obolele ljudi izobčili kot gobavce, pregnali so jih iz njihovih domov in pustili, da so umrli, ali pa jih je ozdravila narava, kakršna je bila pač božja volja. Sploh pa je bila takrat razširjena vera, da je sleherna spolna bolezen kazen božja za greh. Zdravniki so se marsikje dolgo časa branili zdraviti spolne bolezni, deloma iz verskih in moralnih predsodkov, deloma pa iz strahu, da se ne bi sami okužili. V začetku 18. stoletja so v Nemčiji uvedli sistem zdravniškega nadzorstva nad prostitutkami. Te so morale hoditi na pregled vsakih štirinajst dni in vse okužene ženske so obdržali v bolnišnici, dokler se niso pozdravile. Precej evropskih držav je prevzelo ta sistem prisilnega zdravniškega nadzorstva, le konservativna Velika Britanija ne, to pa zato, ker bi popisovanje prostitutk pomenilo uradno odobravanje pregrehe.

Tudi v Ljubljani so imeli izdelan načrt zdravstvene nadzorstva nad prostitutkami (iz leta 1904).¹⁹

- Vsako javno žensko je preiskal mestni policijski zdravnik dvakrat tedensko. Med dvema zaporednima preiskavama ni smelo preteči več kot tri dni. Datum preiskave je moral biti vpisan v zdravstveni knjižici, prav tako je moral biti zabeležen tudi rezultat preiskave.
  - Preiskavo je bilo treba skrbno opraviti. Če je bila prostitutka sifilitična, ali pa da so sumili, da je bolna, so ji odvzeli zdravstveno knjižico in jo poslali v deželno bolnišnico. Če ženska ni odšla takoj prostovoljno v bolnišnico, so jo opazovali še tri dni, in če je bil sum potrjen, so jo nemudoma pod prisilo poslali v bolnišnico. Pri spolnih boleznih, ki niso nalezljive, se je ženska lahko sama zdravila doma. V primeru nosečnosti je ženska v sedmem mesecu morala opustiti svojo obrt.
  - Preiskava je bila odvisna od razreda, v katerega je spadala javna ženska. Preiskavo so lahko vodili v njenem stanovanju ali uradni sobi. Če ženska v času preiskave ni bila doma, je v uradno sobo morala priti dan kasneje, sicer so jo privedli siloma in jo hkrati tudi prestavili v drug razred.
  - Vsak policijski zdravnik je moral imeti poseben zapisnik, kamor je zapisoval stanje pregledanih žensk.
  - Če javna ženska ni hotela prostovoljno v bolnišnico, jo je tja moral pod prisilo poslati policijski urad.
  - Javne ženske so morale biti vedno lepo čiste in se ravnati po zdravniških navodilih.
  - V vsakem lokalnu za javne ženske je morala biti na razpolago brizgalnica za maternico, umivalna posoda, čista voda, brisača in skodelica čistega olja.
- Spolnim boleznim v Ljubljani dolgo časa niso posevali posebne pozornosti. Šele, ko se je število obolelih stalno večalo, so leta 1904 v mestni ordinacijski sobi (v Mestnem domu) uvedli ordinacijsko uro za kožne in spolne bolezni. To ordinacijo je brezplačno vodil dr. Jernej Demšar.²⁰ Pod največjim zdravniškim nadzorstvom so bile prostitutke v javni hiši, pa čeprav same niso bile glavni krivec za širjenje spolnih boleznih v Ljubljani. Moški so se pritoževali predvsem nad *ljubicami* iz gostiln in ceste. Navedimo nekaj primerov:
- Milan H.; brivec, je poslal pismo, v katerem navaja, da leži v deželni bolnišnici spolno bolan. Venerično bolezen pa je dobil od svoje ljubice Fani, ki je bila natararica v Švicariji.²¹
  - Anonimna prijava, naj se natararica v gostilni pri Rahu, pod imenom Ivana, da zdravniško pregledati, ker je »nezdrava za uporabo moškemu spolu.«²²

— Jernej Ž. je tožil služkinjo Franjško B., da je od nje dobil sifilis, vendar se je kasneje izkazalo, da je bila zdrava.²³

— Franc V., čevljarški pomočnik, je ovadil Amalijo T., češ da je od nje dobil spolno bolezen.²⁴

Seveda pa so se pojavljale tudi pritožbe nad zdravstvenim stanjem javnih deklet v Zvonarski 11 in 13. Krajevno vojaško poveljstvo je navedlo več primerov, da so se njihovi vojaki družili v javni hiši števil. 13, in sicer pri Ani Ž., Mariji D. in Mariji T.²⁵ Neki oficir pa je tožil prostitutko *Wicki* iz Zvonarske 11, da je od nje 5. 1. 1906 dobil venerično bolezen, vendar se je to izkazalo kot netočno, kajti prostitutka *Wicki* je bila 5. 1. po mnenju zdravnika še zdrava in je oficir bolezen dobil kasneje, ali pa od kakšne druge prostitutke.²⁶

Ordinacijska soba, kakor tudi stalna kontrola nad zdravstvenim stanjem registriranih prostitutk, pa je pripomogla k temu, da so zdravniški krogi proti koncu leta 1909 poročali, da so spolne bolezni v Ljubljani silno redke, in da je bila zadnja infekcija v bordelu zaznana 28. 9. 1908, v letu 1907 pa so bili zabeleženi le trije primeri spolne bolezni.²⁷

Tudi na spolne bolezni so Ljubljanci gledali *postrani*. In bili so primeri, ko so hlapci oziroma služkinje zaradi spolne bolezni izgubili delovno mesto.

OPOMBE

- * Prispevek je povzetek avtoričine seminarske naloge na Filozofski fakulteti za zgodovino v Ljubljani. — 1. Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), Reg I/1277, folija (fol.) 197. — 2. Damjan Ovsec, oris družabnega življenja, Ljubljana 1978, str. 45. — 3. ZAL, Reg I/1274, fol. 598. — 4. ZAL, Reg I/1274, fol. 562. — 5. ZAL, Reg I/1274, fol. 571. — 6. ZAL, Reg I/1277, fol. 192. — 7. ZAL, Reg I/1277, fol. 206. — 8. ZAL, Reg I/1274, fol. 598. — 9. ZAL, Reg I/1277, fol. 208. — 10. ZAL, Reg I/1277, fol. 234. — 11. ZAL, Reg I/1277, fol. 218, 219, 220. — 12. ZAL, Reg I/1277, fol. 197. — 13. ZAL, Reg II/26. — 14. Občinska uprava, 10. 1. 1908, str. 3. — 15. ZAL, Reg I/1277, fol. 197. — 16. Janez Cvirn, Iz zgodovine prostitucije v Celju ob koncu prejšnjega stoletja, Kronika 33, Ljubljana 1985, str. 142. — 17. ZAL, Reg I/1277, fol. 235. — 18. ZAL, Reg I/1276, fol. 643, 642, 507, 692, 1277, fol. 5, 75, 98, 1277, fol. 260. — 19. kot op. 5. — 20. ZAL, Reg I/1431, fol. 197. — 21. ZAL, Reg I/1431, fol. 197. — 22. ZAL, Reg I/1431, fol. 289. — 23. ZAL, Reg I/1431, fol. 291. — 24. ZAL, Reg I/1431, fol. 293. — 25. ZAL, Reg I/1431, fol. 295. — 26. ZAL, Reg I/1431, fol. 304. — 27. ZAL, Reg I/1431, fol. 318.